

Nekrologer

SVEN HENNINGSSEN

2.2.1910 – 24.1.1982

Sven Henningsen levede i en tid, da historievidenskaben og de moderne samfundsvidenskaber gennemløb en betydningsfuld udvikling under gensidig påvirkning, og da disse videnskaber voksede, internationaliseredes og institutionaliseredes som ikke tidligere set. Sven Henningsens mange talenter som forsker, underviser og administrator gav ham mulighed for væsentligt at påvirke dette forløb i Danmark.*

Sven Frederik Valdemar Henningsen var født i Stubbekøbing som søn af en blikkenslagermester, og han blev kursusstudent efter realeksamen og fire år i boghandlerlære. Han koketterede af og til med denne lidt utraditionelle begyndelse på en akademisk karriere, som understregede hans djærve og ligefremme fremtoning og folkeligt-provinsielle baggrund. Ikke desto mindre blev han student allerede som 20-årig og magister i historie som 27-årig, så man kan næppe sige, at han var længe om at finde sin løbebane.

Han mindedes siden af og til sin drengetid i den lille by, og han bevarede kærligheden til det nordfalsterske område, men noget provinsielt præg var der bestemt ikke over ham. Han blev københavner og internationalt orienteret, og hans baggrund afslørede næsten kun i den stødløse udtale af ordet »amerikaner«.

Om sin studietid har han fortalt, at Knud Fabricius som lærer var mere givende end sine to i offentligheden mere fremtrædende kolleger Arup og Friis. Han følte sig imidlertid ikke som elev af nogen af dem. Allerede i 1932 blev han knyttet til det i 1927 af P. Munch oprettede Institut for Historie og Samfundsøkonomi som assistent, og det var dette frugtbare milieus interesse for nyere økonomisk og social historie og for aktuelle udenrigspolitiske begivenheder, der kom til at præge ham livet igennem.

Endnu som studerende udgav han i 1936 sit første videnskabelige arbejde, »Den polske Korridor og Danzig«, i instituttets skriftrække, en solid gennemgang af korridorspørgsmålet på Versailleskonferencen og i Mellemkrigstiden, der slutter med en sund skepsis over for den øjeblikkelige tysk-polske tilnærmelse, og som demonstrerer både hans internationale orientering og et rimeligt godt greb om

* Mit personlige kendskab til Sven Henningsen indskrænker sig til de sidste 16–17 år af hans liv, da han var min lærer, vejleder og kollega. Nekrologens vurderinger må ses i lyset heraf. Ved siden af hans offentliggjorte produktion og materiale fra Københavns Universitets arkiv har jeg kunnet bygge på spredte samtaler med tidligere elever og kolleger. Hertil føjer sig stof fra faghistoriske og historiografiske artikler især af Ole Karup Pedersen, samt Erling Olsens vittige skildring af Henningsen i Økonomi og Politik 1976. Det er imidlertid karakteristisk for Henningsens lange karriere og mangesidige virke, at de fleste kun så en begrænset del, hvilket uvægerligt må have påvirket deres vurderinger.

både økonomiske, juridiske og politiske analyser. Også afsnittet om Udenrigspolitikken 1830–90 i Gyldendals nye Verdenshistorie (1936) og ikke mindst en række artikler i Den nye Salmonsens (1936–40) viser ham skarpsindig og velformuleret.

Den lovende unge mand, der som 28-årig var blevet fast medarbejder på instituttet, forsøgte at følge med på alle fronter. Han fortsatte med den internationale politik i »Det fjerne Østen og Magternes Kamp« fra 1941, også denne en udmærket fact-mættet skildring af et samtidshistorisk forløb, men vendte sig så til instituttets anden hovedlinie, den danske økonomiske og sociale historie, da han skulle skrive disputats.

Disputatsen, »Studier over den økonomiske liberalismes gennembrud i Danmark. Landhaandværket«, Göteborg 1944, søgte – med internationale udblik – at analysere de hidtil noget oversete landhåndværkeres situation og betydning for Danmarks økonomiske udvikling i perioden 1800–1860. Afhandlingen kombinerer analyser af den lovgivningsmæssige og administrative behandling af landhåndværkerne med undersøgelser over disses faktiske sociale og økonomiske forhold og deres rolle i produktions- og servicesystemet. Interessen koncentrerer bl.a. om konkurrencen med håndværkerlaugene i byerne og disses forsøg på at udelukke landhåndværkerne fra markedet. Analysen fører over den politiske og økonomiske debat om spørgsmålet frem til Næringsfrihedsloven af 1857. Sympatien er på liberalismens og landhåndværkerens side. Undersøgelsen bygger ikke mindst på et meget betydeligt indsamlet materiale, fremlagt i tabelform.

Disputatsen fik næppe nogen stor betydning. Jeg har kun fundet den anmeldt af Albert Olsen i Historisk Tidsskrift (11. række, 1. bind, 1946), og det var en udgave af hans officielle opposition. Der er ikke mange henvisninger til den i senere værker om periodens økonomiske og sociale historie. Hvorvidt det hænger sammen med, at den udkom på et uheldigt tidspunkt, eller at forfatteren ikke siden fulgte emnet op, er vanskeligt at afgøre. Nok kan Albert Olsens anmeldelse forekomme vel hård, men det var vist ikke så usædvanligt. Henningsen tog i øvrigt selv ved lære og blev en skarp kritiker.

Bogen blev skrevet af en 33-årig under tidspres og vanskelige forhold, og den virker i dag næppe som noget færdigt og helstøbt arbejde. Den har dog mange kvaliteter. Den kaster nyt lys over et hidtil uopdyrket emne, rydder op blandt uunderbyggede antagelser, og den rummer mange skarpsindige iagttagelser og er næsten et katalog over anvendelse af forskellige metoder til belysning af juridiske, økonomiske, sociale og politiske kilders udsagn. Derved muliggøres sammenligning af de formelle og faktiske forhold og analyser af politiske og økonomiske motiver stillet over for den økonomiske og sociale udviklings lovmæssigheder.

Disputatsen var først blevet indleveret til Københavns Universitet, men den blev »forårsaget af de særlige forhold« trukket tilbage og forsvaret, oktober 1944, ved Göteborgs Högskola, hvis rektor, den skarpe kildekritiker Curt Weibull, stod Henningsens hjerte nær (som det f.ex. fremgår af en kronik i *Ekstrabladet* fra 1942, hvori Henningsen fremhæver den kritiske historikerskole). Henningsen var nemlig fulgt efter sin chef Albert Olsen til Sverige i november 1943, uden at det dog har været muligt at spore de afgørende årsager hertil. Henningsen synes imidlertid ikke at have taget del i Olsens politiske aktiviteter og må efter 1945 i stigende grad

være kommet på afstand af Olsen på grund af sin amerikanske orientering. Set udefra var Henningsen imidlertid nært knyttet til Olsen og dennes planer om snævert samarbejde mellem socialdemokrater og kommunister, og det har måske skadet Henningsens karriere i 40'erne at være knyttet til en mand, som snart fik ry som politisk fantast. I denne periode var det næppe heller politisk en fordel at være ansat på P. Munchs gamle institut.

På instituttet gjorde Henningsen fortsat karriere. I 1945 var han blevet leder af den historiske afdeling og havde ved særlig bevilling fået anerkendt sin disputats som dansk disputats, og i 1946 blev han medredaktør af *Økonomi og Politik*. Her skrev han i de næste ni år en række artikler om aktuelle internationale spørgsmål, men endnu større betydning fik det vel, at han knyttede en lang række udmærkede historikere til tidsskriftet som leverandører af artikler fra nær og fjern. Han lagde nemlig hurtigt tidsskriftet om fra hovedsagelig at basere sig på udenlandske forfattere og usigtede oversigtsartikler til den form, der skulle fortsætte den næste generation.

På Københavns Universitet var mulighederne for at gøre karriere begrænsede. Henningsen havde været undervisningsassistent hos Albert Olsen 1940–43 og havde i 1943 fået et 2400 kr.-lektorat. Heri kom han dog først til at undervise fra efteråret 1945 efter sit docentur i Göteborg. Efter adskillige ansøgninger lykkedes det at ændre dette til et større lektorat med 3600 kr. i årlig løn. Til sin løn som institutmedarbejder (han blev instituttets sekretær 1947) og lektor kunne han fra 1947 lægge honoraret som sekretær ved Den parlamentariske Kommission. Han var i 1945 flyttet fra Valby til Hellerup.

Derimod viste det sig vanskeligere at få et professorat ved universitetet. Der havde allerede i 1929 været planer om et professorat i Moderne Historie og Samfundskundskab, som fakultetet havde tiltrådt. Da P. Munch blev udenrigsminister, faldt imidlertid den »bestemte kvalificerede kandidat« bort, og man nøjedes med det externe lektorat, som Frantz Wendt beklædte 1935–43, og som Henningsen derefter overtog på samme måde som han overtog Wendts stilling på instituttet. Efter at have været gæsteprofessor i International Relations ved University of Minnesota 1948–49 – hvor han i Chicago traf den ledende amerikanske politolog Hans J. Morgenthau, der kom til at præge hans opfattelse af international politik – havde han i 1949 ved Albert Olsens død søgt hans stilling. Imidlertid blev Povl Bagge indstillet, og Henningsens disputats bl.a. karakteriseret ved, at »selve emnevalget er dog ikke så centralt, at denne afhandling, der er ansøgerens eneste egentlige af videnskabelig natur, kan siges at kvalificere ubetinget til det ledige professorat«. I denne indstilling fra august 1950 tilføjede bedømmelsesudvalget dog løfterigt, at »det vil være ønskeligt, at universitetet støtter hans fortsatte specialisering i disse emner« (dvs. diplomatisk historie og den nyeste internationale politik). Allerede i april 1951 foreslog universitetets tre historiske professorer da også – med mange og stærke argumenter både vedrørende samtidshistorie og political science – at der oprettedes et nyt professorat i Moderne Historie og Samfundskundskab, og man pegede på Henningsen som den eneste kvalificerede dansker. Forslaget fornyedes i 1952 og 1953 og gik omsider igennem, således at Henningsen udnævntes 1. august 1953.

Han havde nu endelig i en alder af 43 år fået en fast, pensionsberettiget stilling, og der stilledes utvivlsomt store forventninger til ham. Han skulle i virkeligheden grundlægge og organisere undervisningen i moderne historie, introducere den moderne amerikanske politologi og samtidig skabe den forskningsmæssige baggrund herfor. Og så skulle han på det administrative plan overtage Albert Olsens plads som den dominerende igangsætter af historisk-samfundsvidenskabelig forskning.

Han var alsidigt forberedt til disse opgaver og havde ry for stor flid. Han var overmåde belæst og havde skrevet bøger og artikler om danske og udenlandske politiske, økonomiske og sociale emner; foruden de allerede nævnte bl.a. et par mindre bøger, »Verdenspolitik i Kort og Tekst« fra 1946 og »Den nordatlantiske pagt« fra 1952, samt afsnittet »Den moderne storby« i »København fra Boplads til Storby« fra 1948. Desuden havde han været medarbejder ved *Ekstrabladet* (fra 1949) og kommentator i Radioen (fra 1945). Han havde undervist i det 19. og 20. århundredes Danmarks- og Verdenshistorie og i samfundsøkonomi og samfundskundskab på universitetet og var i begyndelsen af 1950'erne begyndt at beskæftige sig med 1930'ernes storpolitik og udenlandske statsforfatninger. Han havde skaffet sig endnu en biindtægt ved fra 1951 at undervise i samtidshistorie og samfundslære på Danmarks Lærerhøjskole. Han havde været på kildejagt i de tyske arkiver i Berlin efter 1945, og han havde erhvervet et godt indblik i besættelsestidens historie – og i det politiske livs processer – i Den Parlamentariske Kommission (indtil 1953), hvor han stod for udgivelsen af beretningens bind XIII (1954). Og så havde han internationale kontakter, især til det milieu af samtidshistorikere og politologer, der i USA både fik betydning for amerikansk udenrigspolitik i 1950'erne og for den explosive udvikling i fagene statskundskab og international politik.

Imidlertid blev de følgende år nok en skuffelse for ham. Han havde tilsyneladende spredt sig over for mange opgaver, og han havde vanskeligheder med sine kritikere. Hans to bøger fra perioden, bestillingsarbejderne »Stubbekøbing 1354–1954« og »Esbjerg under den anden Verdenskrig 1939–45« fra 1955, kunne næppe siges at være iøjnefaldende centrale værker. Han måtte trække sig tilbage fra posten som redaktør af *Økonomi og politik* i 1956 – men blev dog som næstformand og kasserer i instituttets ledelse indtil dets ophør – og han blev ikke leder af Udgiverselskabet for Danmarks Nye Historie (DNH). Med sin baggrund bl.a. i Den Parlamentariske Kommission og sin stilling som landets eneste professor i Moderne Historie havde han vel ventet det, ikke mindst da det jo var hans studenter, der ville danne grundstammen i det forskerhold, der skulle følge Jørgen Hæstrups åbning af Besættelsestidens historie op.

Var han skuffet over forbigåelsen i DNH, lod han det i hvert fald ikke gå ud over selskabets medarbejdere, for han var sidenhen med til at sikre de fleste af dem faste stillinger ved universiteterne.

Men der var naturligvis andre udfordringer. Henningsen blev i 1950'erne et sikkert medlem af adskillige danske og internationale kommissioner, komiteer, selskaber og råd med tilknytning til FN, international historieforskning og uddannelse. Samtidig introducerede han en række nye emner i sin universitetsun-

dervisning. Han begyndte at forelæse over »international politik« med stærk inspiration i Morgenthau's realistiske opfattelse; han gennemgik »Dansk politik og styrelse«, afholdt øvelser over Danmarks besættelse 9. april 1940, og optog amerikansk historie som emne; han gennemgik også 2. Verdenskrig og efterkrigstidens diplomatiske historie og nærmede sig således det meget aktuelle, som han også i sin egenskab af udenrigspolitisk kommentator beskæftigede sig med. Endelig påbegyndte han seminarer over udvalgte emner i den store politik, f. ex. internationale politiske kriser, problemer i 30'ernes udenrigspolitik og siden Tysklandsproblemet efter 1945.

Hans elever videregiver et noget sammensat billede af hans indsats som underviser. Fra beundring af hans evne til at give en koncentreret og indsigtskabende forelæsning – når han tog sig sammen til det – til irritation over mekanisk fremlæggelse af lærebogstof. Han annoncerede mere undervisning end de fleste, men hans aflysninger af timer var i mange år legendarisk. Ved examensbordet var han frygtet af mange, vist især fordi hans venlige hjælpespørgsmål, der skulle lede examinandten frem mod en efterlyst konklusion, ofte blev misforstået.

Som seminarleder havde han derimod et glimrende ry. Når han koncentrerede sig om et emne, viste hans store belæsthed og overblik sig i nye indfaldsvinkler og skarpsindig analyse af kilder og litteratur. Han havde sans for straks at kunne slå ned på de væsentlige – og på de svage – punkter i et oplæg eller en opgave – »vi sidder her jo ikke for at rose hinanden« var en almindelig indledningsformular – men han insisterede ikke på, at eleverne skulle mene og skrive som han selv; tværtimod var han i sit es, når han blev udfordret af divergerende tolkninger, og han var liberal med hensyn til at acceptere andres udgangspunkter, blot logikken og kildekritikken var tilfredsstillende.

I 1960'erne fik Henningsen igen medvind på alle fronter. Med universiteternes store vækst – opbygningen af institutter og fag med expanderende medarbejderstabe, betydelige opgaver for universiteternes styrende organer, indførelsen af de nye samfundsfag – og med oprettelsen af et væld af offentlige og halvoffentlige styrelser, råd, kommissioner og selskaber var der virkelig brug for folk, der kombinerede faglig indsigt med praktisk administrationstalent, politisk sans og forhandlingsevne, og store arbejdsressourcer. Henningsen kunne det hele.

Til en begyndelse fik han sit eget institut, Institut for Samtidshistorie og Statskundskab, ved nedlæggelsen og delingen af det gamle Institut for Historie og Samfundsøkonomi, hvis to andre arvtagere blev Historisk Institut og Økonomisk Institut. Fra begyndelsen var det nu ikke nogen større institution, men takket være oprettelsen af Samfundsfag i 1965 og det øgede antal samtidshistorikere ved historiefaget var det ved delingen i 1971 nået op på hen imod 40 videnskabelige medarbejdere; og de fleste var blevet ansat af Henningsen personlig. Da stipendiemidlerne flød rigeligt i samme periode, blev det en hel generation af samtidshistorikere og politologer, der skulle accepteres af Henningsen for at komme ind i det københavnske universitetssystem.

Det gav naturligvis i sig selv en indflydelsesrig position, men man kan nu ikke sige, at han udnyttede den urimeligt. Dels gav det voldsomme behov for

undervisere ikke plads til en alt for diskriminerende kræsenhed, dels foretrak han kvalitet for ja-sigere. Og han gav gerne lovende folk mere end én chance for at vise, hvad de måtte du til. Henningsens centrale stilling ved ansættelser, stipendier og andre videnskabelige bedømmelser smittede vel alligevel af på hans elever. De ganske strenge videnskabelige normer, han satte, som bl.a. blev kendt ved hans disputatsoppositioner, blev nogenlunde alment accepteret som det, man skulle leve op til.

Han kom nok lidt på afstand af sine kolleger blandt de ældre historikere i disse år, selvom han fortsat underviste ved faget. Han opgav stort set at dreje det mere i retning af samtidshistorie og samfundsfagene overfor den skepsis og tilbageholdenhed – efter Henningsens mening vistnok en konservatisme, der nærmede sig det forstokkede – han mødte. I stedet skabte han sit eget uafhængige domæne. Dels ved at være blandt initiativtagerne til samfundsfagsstudiet i København, dels ved at få en central position i de institutioner, der fik med fagene International Politik og Statskundskab at gøre.

Under Nordisk Råds Kulturkommission var der således i 1959 blevet nedsat en Komité for studiet af international politik og i 1962 et udvalg til Udredning af behovet for at oprette et nordisk institut for konfliktforskning med Henningsen som formand. Det førte ikke til noget fællesnordisk institut, men dog til en samarbejdskomité med ikke ubetydelige økonomiske midler, og det foranledigede Henningsen (utvivlsomt støttet af udvalgets sekretær, Henningsens amanuensis Ole Karup Pedersen) til at udarbejde nogle udmærkede oversigter over det hidtidige studium af international politik (Forskning af international politik. 1965). Og som formand for den nordiske samarbejdskomite fik Henningsen sammen med Erling Bjøl i 1967 oprettet Dansk Udenrigspolitisk Institut, der kunne kanalisere pæne beløb – som det i begyndelsen var et problem at bruge op – fra Udenrigsministeriet til forskningen i samtidshistoriske og teoretiske emner.

At opbygge et fornuftigt samfundsfagsstudium var – selv om man havde en model i statskundskabsstudiet i Århus – ikke nogen let sag. De forskellige discipliner i de generaliserende samfundsvidenskaber skulle vægtes overfor hinanden, og det teoretiske og metodiske indhold skulle kombineres med fornemmelsen for et empirisk materiale og med en vis samtidshistorisk viden. Henningsen var kommet til de moderne samfundsvidenskaber med sin historiske baggrund, og han så vist fra starten målet som en sammensmeltningssproces. Samfundsvidenskaberne kunne levere nye metoder og stort anlagte spørgeskemaer, som kunne sikre en bedre forståelse af samtidshistoriske forløb.

Men i 1960'erne var de mange nye – ofte ret abstrakte – teorier blevet dominerende i amerikansk politologi, medens afprøvelsen af dem og hele den konkrete analytiske målsætning blev underordnet. Det var vanskeligt at beherske de mange teorier og skille de brugbare fra de umulige, og det var svært at skaffe plads til empirien. Som det afspejledes i samfundsfags studieplaner, måtte Henningsen i høj grad bøje sig for udviklingen, og han kunne først langt fremme i 70'erne trøste sig med, at pendulet blandt både amerikanske og danske politologer nu svingede tilbage mod den konkrete analyse. Men på det tidspunkt havde han selv forlængst forladt samfundsfag og de store planer om en samfundsvidenskabelig basis-uddannelse, som han også havde været inddraget i.

Historikernes vigtigste organ, *Historisk Tidsskrift*, havde han ikke haft noget at gøre med, bortset fra, at han lod nogle af sine disputatsoppositioner trykke som store anmeldelser. Til gengæld sad han i redaktionskomiteerne for *Økonomi og Politik* – som nu blev udgivet af det Selskab for historie og samfundsøkonomi, som han også var formand for – og i perioder for *Cooperation & Conflict* og *Scandinavian Political Studies*. Når han tillige skulle være medlem af bestyrelser og udvalg, der havde med f. ex. flygtningehjælp, UNESCO, u-landshjælp, Europa-kollegiet, Dansk selskab for statskundskab og Statens almindelige videnskabsfond at gøre ved siden af de poster, han havde haft siden 50'erne, måtte mødekalenderen hurtigt blive fyldt.

Det hindrede ham dog ikke i også at gå stærkt ind i universitetspolitikken. Han blev dekan 1964–65 og arbejdende prorektor 1967–69 efter uden held at have stillet op til rektorposten mod Mogens Fog. Han fik ovenikøbet en del tid til at gå med i flere år at stå med ansvaret for universitetets komplicerede lokalesituation i det indre København, da behovet for nye institut- og undervisningslokaler exploderede. Det var udsatte poster, han beklædte i spillet mellem fakulteter og institutter, men det er – med et blik på hans forgængere og efterfølgere – svært at se, hvordan han skulle have gjort det bedre.

Fra 1968 blev konflikterne mellem de traditionelle magtcentre på universitetet for en tid ganske overskygget af studenters og yngre læreres krav om at overtage styret. Henningsen var stærkt betænkelig ved kravene, men under indtryk af studenternes brede politiske opbakning – og nok uden helt at kunne forudse konsekvenserne – accepterede han alligevel – loyalt mod Mogens Fog – at administrere overgangen til det nye system.

Henningsen havde i øvrigt ry som en dygtig forhandler og mødeleder, og det var der god brug for i de talrige institutioner, han fik med at gøre. Han glemte ikke sine egne mål, og han var ikke til at køre træt med uendelige talestrømme. Han kunne bruge af sit store arsenal af anekdoter og muntre bemærkninger, når andre mødedeltagere var ved at stivne, og en spændt situation skulle opløses. Mange antog ham for en stærk mand, der satte sin vilje igennem, men han var dog som mødeleder – i hvert fald i de senere år – mest optaget af at skabe kompromisser, og han bøjede gerne af overfor folk, han havde tillid til.

Ved administrationen af sine mange gøremål måtte han naturligvis bero på mange forskellige medarbejdere i institutter, selskaber, redaktioner og på universitetet. Han havde sans for at få dem til at fremlægge sagerne klart, og han kunne selv træffe hurtige afgørelser og få resultatet fra hånden. Medens han ved sine videnskabelige bøger og artikler arbejdede med snævre – ofte selvvalgte – tidsfrister, som han næsten systematisk overskred, fandt han, at administrative sager skulle være i orden.

Med det væld af administrative hverv han havde i og udenfor universitetet, var det i grunden mærkeligt, at han kunne overkomme så meget undervisning. Og da han var holdt op på Lærerhøjskolen, påtog han sig endda i 1968 at oprette, lede og undervise i den nye statskundskabsafdeling på Hærens Officersskole. Der var da også stigende murren blandt de historiestuderende – der jo også skulle dele ham med de nye samfundsvidenskabsstuderende – over de mange aflysninger. Til gengæld havde de stor morskab af de talrige Henningsen-anekdoter, der efterhånden var i

omløb. Kun sine seminarer – nu i nogle år om Versailleskonferencen – var han helt trofast overfor og gav sin fulde interesse.

Henningsen var igen ved at sprede sig over for mange opgaver og afgive for mange løfter. Det måtte uvægerlig gå ud over hans egen forskning, at han havde så travlt med at administrere andres. Han fik skrevet et mindre men udmærket afsnit om Danmarks udenrigspolitik i et amerikansk samleværk (*The Foreign Policy of Denmark*, i: *Foreign Policy in a World of Change*, 1963), og han gav en pæn oversigt over dansk udenrigspolitik 1939–41 til det nordiske historikermøde 1967 (trykt i: *Historialinnen Arkisto* 62). Endelig skrev han på grundlag af offentliggjort materiale en rimeligt skarpsindig bog om »Atompolitik 1939–45« (Københavns Universitets Festskrift 1971), der dog ikke kunne bringe så meget nyt. Hans egentlige projekt var imidlertid forsøget på at skrive den store syntese, en samlende verdenshistorie for det 20. århundrede.

Han havde gode forudsætninger for at løse opgaven: Han havde læst utallige udenlandske oversigter og monografier, han følte sig hjemme i både politisk, økonomisk, social og kulturel historie, og han havde gennem årene adskillige gange gennemgået dette stof i sin undervisning. Men han havde dårligt tid til at koncentrere sig om opgaven. Han fik dog færdiggjort de første to bind om tiden frem til 1933, så de kunne udsendes i populær lay-out i 1965–66. Men de blev ikke helt den ventede salgssucces, Henningsen kunne ikke overholde leveringsfristerne, og forlaget kom i vanskeligheder. Næste bind om tiden indtil 1945, stort af omfang og i mere seriøst udstyr, kom først i 1972 på universitetets eget forlag, kort før det lukkede.

Disse ydre omstændigheder gav ikke det store værk de bedste muligheder for at slå igennem og blive den standardgrundbog, som Henningsen havde håbet. Værket er ellers glimrende. Det er naturligvis ganske svært at føje så meget nyt til den lange række af udenlandske samtids-verdenshistorier, både hvad angår opdeling af stoffet, de medtagne emner og nye teser; men Henningsens værk er vældig solidt, factmættet, præget af hans sunde jugement og evne til at finde de rigtige forbilleder, og af hans fyndige og præcise sprog. Det fortjener en større udbredelse.

Henningsens historiesyn havde vel i nogen grad udviklet sig i takt med tidens, men han var tidligere ude end de fleste her i landet. I disputatsen havde han opfattet de grundlæggende materielle strukturer som de centrale, og han havde fundet, at nok kunne de politiske motiver og juridiske bestemmelser nuancere udviklingen og forsinke landhåndværkernes gennemslag, men i det længere løb var deres økonomiske konkurrencedygtighed afgørende. Han beholdt utvivlsomt gennem årene denne principielle opfattelse, som også kommer frem i hans verdenshistorie, men i hans konkrete forskning og hele analytiske virksomhed blev det den politiske affære, der kom til at stå i centrum. Hans voksende personlige erfaring med politik på flere planer pegede vel i den retning, og det samme gjorde hans tidligt vakte interesse for udenrigspolitik.

Hans opfattelse af de basale strukturer og det politiske spil blev formentlig sat i system ved hans møde med den amerikanske skole af realister indenfor studiet af international politik med Morgenthau i spidsen. De kombinerede troen på de basale kræfter, der styrede staternes nationale interesser, med grundige vurderin-

ger af beslutningstagernes dispositioner, og af det spil der opstod mellem staterne. Og de forsøgte at se bort fra moralske og folkeretslige begrundelser og skære igennem til magtkampen i politikken. Til dette udgangspunkt kunne Henningsen senere føje Richard Snyders omfattende beslutningstagnings-spørgeskema, som han fandt brugbart som checkliste og ved dets understregning af beslutningstagerens eget billede af omverdenen og egne mål som direkte afgørende for deres handlinger.

Derimod var han mere skeptisk overfor de abstrakte systemteorier og de retninger i politologien, der stolede så sikkert på generaliseringsmulighederne, at prognosevirksomhed og effektiv styring skulle være lige om hjørnet. Hans omfattende samtidshistoriske viden umuliggjorde de nemme generaliseringer i hans videnskabelige arbejde. Anderledes stillede sagen sig i hans mere elementære undervisning; her var det hans kunst – og hans krav til eleverne – at bringe komplicerede forhold på en kort formel.

I 1970'erne indskrænkede Henningsen sine vidtforgrene aktiviteter. I stigende grad var han plaget af sygdom, som tvang ham til at erkende, at han havde påtaget sig for meget. De nye styrelsesforhold på universitetet medførte ikke blot, at han forlod konsistorium og det universitetspolitiske spil, men også at hans institut måtte deles i 1971 i et samfundsfagligt og et samtidshistorisk institut. Henningsen forsøgte at udskyde denne deling, der var det endelige brud med det munch'ske instituts principper om samarbejde mellem de samfundsvidenskabelige discipliner, men da den blev uundgåelig, valgte han at afbryde forbindelse til det expanderende samfundsfag og tilslutte sig samtidshistorien.

Dermed måtte han nøjes med et langt mindre institut, for hvilket han ikke længere var født forstander, og han måtte så at sige vende tilbage til historiefaget, som kun havde været en lille del af hans arbejdsområde i mange år. Han tilpassede sig sin nye rolle med ynde og viste overbærenhed med sine efterfølgere på de forskellige poster. Sine unge kolleger viste han tillid, og han fik efterhånden et venskabeligt forhold til dem.

Han skulle dog også stadig passe sine udenlandske kontakter. Hele sit liv havde han været meget internationalt orienteret, fulgt ivrigt med i internationale debatter og ajourført sin encyclopædiske viden om talrige landes politiske udvikling. Foruden sit professorat i Minnesota havde han i 1962 været Visiting Rockefeller Professor ved University of East Africa. Og så kendte han personlig fra sin deltagelse i internationale organisationer og konferencer ganske mange især amerikanske kapaciteter inden for sine fag. I København gik der også rygter om hans gode forbindelser til kapitalstærke internationale fonds. Usædvanligt for en dansker omgikkes han de berømte udlændinge på lige fod og kunne være vittig på engelsk. Flere amerikanere regnede ham som en god ven.

Som en udløber af sin tilknytning til samfundsfag var han i begyndelsen af 70'erne med i redaktionen af et lærebogssystem, og han skrev selv en lærebog om international politik i 1975, påvirket af det nye amerikanske forbillede K. J. Holsti. Men ellers understregede han sin tilbagevenden til faget historie ved at kaste sig energisk over den historiske metode.

Han havde i mange år ikke haft meget tilovers for metodeundervisningens

stærke tilknytning til dansk middelalderhistorie, som han fandt helt utilstrækkelig til beskæftigelse med moderne histories problemstillinger og kildegrupper, og han havde som en af de første stillet kravet om inddragelse af metoder fra de generaliserende samfundsvidenskaber i historikerens metodiske arsenal. Da traditionens bærer i metodeundervisningen, Aksel E. Christensen, stod foran sin afgang, gik Henningsen derfor ind i et udvalgsarbejde, der skulle åbne for radikale ændringer, deriblandt muliggøre en egentlig samtidshistorisk metodeundervisning. Han påtog sig også selv undervisningen og udarbejdede et par kildehæfter dertil (1976–78).

Det blev en af hans sidste indsatser som professor, og han og andre måtte erkende, at han var kommet for sent i gang. Hans arbejde blev gang på gang afbrudt af alvorlig sygdom, og han kom aldrig på rigtig fortrolig fod med 70ernes nye studenterårsgange. Han havde nok også undervurderet den opgave det var at opbygge et nyt metodekursus, for det viste sig, at det var vanskeligt at oversætte hans generelle krav om behandling af moderne kilder med moderne metoder til en undervisning, der førte afgørende videre end den traditionelle kildekritik, som Henningsen selv var uddannet i og som han beherskede så sikkert.

Blev hans undervisning på universitetet lidt skuffende i disse år, var han vist gladere for kadetterne på Hærens Officersskole, hvor miljøet var knap så præget af »studenteroprøret«, og hvor han kom godt ud af det med ledelsen og gerne deltog i excursions og arrangementer. Det var naturligvis sin sag at opbygge en moderne undervisning i samtidshistorie, international politik, økonomi og statskundskab for officerer, hvis hovedsigte dog var de militære fag; men det lykkedes at få et udmærket studium ud af det. At undervise ved en uddannelse, der stillede mod sikker beskæftigelse, var måske også mere meningsfuldt end at medvirke til en overproduktion af historikere i slutningen af 70erne.

I sine sidste år så han tilbage bl.a. ved at arbejde med Institut for Historie og Samfundsøkonomis egen historie, som han gennem 28 år havde taget del i. Han kunne også se tilbage på den politiske udvikling, han havde gennemløbet, som måske ikke var så usædvanlig for hans generation. Efter sine mere radikale holdinger i 30erne og 40erne førte han an i Socialdemokratiets udenrigspolitiske skift i slutningen af 40erne og blev ved sin sikre amerikanske orientering en støtte for NATO-politikken, bl.a. gennem Atlantsammenslutningen – hvor han spillede en aktiv rolle og endte som formand for Atlantic Information Center for Teachers. Medens han i udenrigspolitisk sammenhæng lige så godt kunne have været tilknyttet et af de store borgerlige partier, opretholdt han i mange år indenrigspolitiske og økonomiske synspunkter af traditionel socialdemokratisk observans.

Som en række af sine kolleger mistede han imidlertid meget af tilliden til socialdemokraterne på grund af deres studenterrådsvenlige universitetspolitik efter 1968. Han forstod ikke, at hans og andre meriterede partistøtters synspunkter og argumentation blev regnet for intet i sammenligning med ukendte studenterrådspolitikeres. Denne erfaring medvirkede måske til at dreje hans politiske synspunkter i mere borgerlig retning i de senere år.

Henningsen havde i sin lange karriere skrevet en række bøger og artikler, som vel alle var gode og solide, metodisk sikre, iderige, og med en sund dømmekraft,

men ingen af dem var for samtiden fremstået som det store geniale værk, der inspirerer og efterlignes overalt. Selvironisk kunne han erkende, at andre skulle gøre som han sagde, ikke som han selv gjorde. Og skal status gøres op, er det måske også på den måde, han fik størst betydning. Som vejleder for studenter, stipendiater og yngre kandidater og som bedømmer af specialer, artikler, disputater og stillingsansøgere hele produktion førte hans indsats – og opgangskonjunkturen for samtidshistorie og politologi – til at han sammen med nogle få andre fra sin generation prægede en stor gruppe af yngre historikere.*

Hans krav om kildekritik, overblik, originale – men holdbare – teser, kendskab til samfundsvidenskabelig metode, og valg af centrale – gerne internationale – problemstillinger kunne være afskrækkende, men de sikrede en høj kvalitet – og måske en begrænset produktion. En yngre generations uddannelse hos ham og ikke mindst dens viden om, at Henningsen var den klippe som de søsatte skibe skulle prøves på, måtte sætte sig spor i forskningen og i præsentationen af resultaterne. Når det gik godt, var han ikke uden en forståelig stolthed.

Hans kvaliteter som vejleder og kritiker kom ikke mindst frem i hans disputatsoppositioner. Desværre er en række af dem ikke blevet offentliggjort, men nogle af de trykte – og de huskede – demonstrerer hans bedste egenskaber, også som idégiver: hans evne til at skære gennem udenværker og klart vurdere tesernes præmisser og bæredygtighed, til at slå ned på implicite normative elementer i beskrivelserne, og til at udnytte sin overbliksviden og sine forudsætninger i international politiks teori til at opstille alternative muligheder eller uprøvede metoder og kildegrupper.

Efter to opløste ægteskaber – med højesteretssagførens datter fra København og med sheriffens datter fra Texas – giftede han sig i 1964 med Eugénie Magid Ginsberg, og de skabte et smukt og gæstfrit hjem i deres rummelige boulevardlejlighed på Dantes Plads. Her fik Henningsen plads til sin store og stadigt voksende bogsamling, der indeholdt et imponerende udvalg af centrale samtidshistoriske værker. For at holde orden på sine mange gøremål og renskrive de mange manuskripter lønnede han i en årrække en privatsekretær, som sad i hans arbejdsværelse. Hvor bøger og papirer endnu ikke havde trængt sig frem, opretholdt Eugénie Henningsen en elegance i ældre københavnsk tone. Hjemmet blev en indtagende blanding af bøger og smukke ting, af hans djærve danske (eller amerikanske) venlighed og hendes udstråling af reminiscenser af en tidligere tids europæiske selskabsliv. Henningsen holdt af musik; han havde en imponerende pladesamling og slappede af på sine få friaftener ved at gå til opera.

Engang i 1960'erne havde han også købt et godt beliggende stråtækt landhus i Svenstrup Hestehave ved Isefjorden, som han selv energisk tog del i restaureringen og udbygningen af. I disse charmerende omgivelser tilbragte han gerne sommeren med at hvile ud, bruge sine kræfter på fysisk arbejde og skrive udkast til de større værker. Her var han fri for den hyppigt ringende telefon, for møder, aftaler og krav. I byen forlød det, at skulle man alligevel have fat i Henningsen i

* En kortfattet redegørelse herfor har jeg givet i: *Nyere dansk historieforskning*, Bind 1, 1980, s. 92–98.

sommerferien i meget vigtigt ærinde, kunne man forsøge at ringe til stedets købmand, som så ville hejse et flag eller sende bud op til Henningsens om at freden nu var forbi.

Hans relationer til andre mennesker syntes at bevæge sig på flere planer, og det har utvivlsomt givet omverdenen et noget divergerende indtryk af hans væsen. Nogle af hans studerende kunne lide ham og så op til ham, på andre kunne han virke frygtindgydende med sine krav om præcision og velforberedthed; nogle kolleger oplevede hans charmerende hjertelighed og varme, andre en kølig skepsis næsten grænsende til foragt. I virkeligheden besad han nok en vis indbygget skyhed og afstand, som kun lejlighedsvis lod sig overvinde udenfor den nærmere kreds. Men han var ingenlunde følelseskold. Han kunne blive meget glad, begejstret og rørt, når han aflagde det hårdhudede panser, han til daglig bar, og som måske var velmotiveret efter en lang karrieres sejre og skuffelser. Når han virkelig gik op i et emne fra sit fag, eller når han talte om sine musikinteresser, sit landhus eller sine rejser, løste han op for båndene.

Sven Henningsen ragede op – fysisk og intellektuelt – i sin samtid, men en samlet vurdering af hans umådelig omfattende virke er ikke let. Man kan med god ret konkludere, at han efterlod sig et omfattende og solidt forfatterskab, at han prægede en generation af samtidshistorikere, og at han var en hovedperson ved etableringen og administrationen af mange betydningsfulde institutioner i dansk og international forskning og undervisning. På den baggrund kan det forekomme urimeligt at hæfte sig ved det, han *ikke* nåede, men det er alligevel uundgåeligt, fordi hans anslag var så stort. Eksempelvis kunne han utvivlsomt være blevet en ledende økonomisk og social historiker, hvis han havde fortsat linien fra sit disputatsarbejde; han kunne også have placeret sig som grundlæggende forsker i besættelsestidens historie med de forudsætninger han havde; og han kunne – i højere grad end tilfældet blev – have overført de moderne politiske videnskaber til dansk grund på et tidligt tidspunkt og i en færdigere form. Havde han koncentreret sin store arbejdskraft om det, kunne han utvivlsomt have leveret en meget lang række udmærkede monografier om de mange danske og internationale emner, der i forskellige perioder optog ham.

Han valgte imidlertid at fordele sine kræfter over et meget stort område, og at begynde på nye udfordringer i stedet for at fortsætte i gamle spor. Måske var det hans natur snarere at være igangsætter og idémand end udholdende *stayer*. Når et problem var løst, tabte han nok en del af interessen for det, og skulle det ikke ske af sig selv, var det i hvert fald sikkert, at mange ville appellere til ham om at påtage sig nye store opgaver. Det kunne han ikke sige nej til.

Henningsen efterlader sig derfor ikke en plads i sine fags historiografi som specialisten, der har givet navn til berømte teser og er uomgængelig på sit forskningsfelt; snarere er han manden *bag* fagene, hvis betydning må aflæses i den samlede udvikling, der er forløbet – og i den, der er blevet undgået.

Carsten Due-Nielsen